

ШОЪЛ ТАВЫСЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫК
ЯМАГАТ-ПОЛИТИКАЛЫК ГАЗЕТА

ГОЛОС СТЕПИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

№ 2 (8690)

18 ЯНВАРЬ

2018 йыл

КИШИ ЮМА

КАНЪТАР АЙЫ

1931-нши йылдан алып шыгады

ЙЫЙЫН

Мереке, тергевлер эм келейткан сайлавлар акында

«Ногайский район» МО администрациясынынъ аккимбасы Мухтарбий Аджеков элимизде Ясы етпегенлер ислери эм олардынъ ыхтыярларын коршалав бойынша комиссиялары акында декрет шыкканлы 100 йыл толганы акында айта келип, соьзди район администрациясынынъ ясы етпегенлер ислери бойынша комиссиясынынъ председателининъ орынбасары Зухра Аджиманбетова берди.

Оьзининъ соьзинде З. Аджиманбетова 1918-нши йылдынъ 14-нши январинде алдынгы Совет Россиясында Ясы етпегенлер ислери эм олардынъ ыхтыярларын коршалав бойынша комиссиялары акында декрет баспаланганын белгиледи. Сол куьннен алып, онынъ айтувы ман, ерлеринде сондай комиссиялар туъзилеп басланган эм солар сонъында элимизде каравсыз-тергевсиз калган балаларды эм ясларды онълы йолга салмага уйкен косымын эткенлер. Сондай комиссия хыйлы заманнан бери «Ногайский район» МО администрациясында да аьрекет этеди. Бу комиссия сырасында аьлиги заманда – 12 аьдем. Олар баьриси де – оьз исининъ усталары, кыйынлы яшав аьллерине туьскен ясы етпеген балалар-

га коьмек этпеге, олардынъ ыхтыярларын коршаламага кайсы заманда да аьзир. З.Аджиманбетова оьзининъ шыгып соьйлевинде районнынъ ясы етпегенлер ислери бойынша комиссиясынынъ аьрекетиннен аян мысаллар келтирди, етисилген уьстинликлерди коьрсетти, маьселелерди белгиледи.

Йыйында район етекшиси М.Аджеков айтылган комиссиядынъ куллыгы уьшин онынъ ваькиллерине разылыгын билдирди. «Ясы етпегенлер ислери бойынша комиссия район еринде ийги кепте куллык этетаган комиссиялардынъ бириси», – деди ол.

Мунавдай сыйлы мереке мен байланыста районнынъ ясы етпегенлер ислери бойынша комиссия иси акында «Ногайский район» МО администрация аккимбасынынъ орынбасары,

аьлиги заманда бу комиссия председатели Баймагомед Ярлыкапов оьз ойын айтты. Онынъ соьзи мен, район комиссия ваькиллерери баьриси де оьз исинен тийисли кепте карайтаган аьдемлер. «Зухра Сулеймановна – белсенли, оьзининъ исин хайырлы кепте юритип келейткан специалист», – деди ол. Б.Ярлыкапов айырым кепте бу тармакта туратаган маьселелерди белгиледи.

Муннан сонъ М.Аджеков йогарыда айтылган мереке мен байланыста З.Аджиманбетовага эстеликли медаль тапшырды. Ол комиссиядынъ баьри ваькиллерине де эткен кыйыны уьшин разылык билдирип, оларды сыйлы мереке мен кутлады.

Соьйтип болып, район етекшиси озган юмадынъ ызында Ногай районуна Махачкаладан анъ-

сыздан тергев комиссиясы келип кеткени акында билдирди. Комиссия ваькиллерери биревге де билдирмегенлей, йорык район больницасына келип, мундагы боьликлерди, палаталарды айланып шыкканлар, яткан авырувлылар ман хабарласканлар. Сондай тергевдинъ сырагысында район больницасында эмленетаган аьдемлерге керекли дарманлар эм медикаментлер тийисли оьлшеминде берилетаганы белгиленген.

Йыйыннынъ куьн йосыгындагы экинши сорап – быйыл 18-нши мартта Россия Федерациясынынъ Президентин сайлавларга аьзирлик коьрув эм соларды оьткеруьв акында Б.Ярлыкапов соьйледи. Онынъ айтувы ман, баьри участок сайлав комиссияларынынъ списокларына алдынгы йылларда киргистилген оьлгенлер тукумларын эм баска керексиз затларды сайлавларга дейим тайдырув керегеди. Район аккимбасынынъ орынбасары тавыслав оьткерилек меканларды толы кепте аьзирлемеге эм келейткан сайлавларды йогары дережеде уйгынлап озгармага керегин белгиледи.

М. ХАНОВ.

Суьврете: *савсалав аьсеринде.*

РАЗЫЛЫК СОЬЗИМИЗ

Газета – халк уьшин, халк – газета уьшин

Тувган ногай тилимиздеги республикалык «Шоьл тавысы» газетасы аьли 86 йылдан бери дуния ярыгына шыгып келеди. Онынъ сол шаклы йыллар шыгувына бас деп алал окувшыларымыз – бизим авылдасларымыздынъ, ис коллективлерининъ газетага язылувы уйкен себеп болады. Газета да оьз ягыннан оьзининъ аьр бир номеринде ата юртымыз – Ногай районы эм онынъ аьдемлери, республика бойынша коьп яньылыктар, халкымыздынъ тарихи, адабияты, маданияты эм онынъ белгили ваькиллерери акында таймастан язып келеди. Кыскаша айтканда, газета – халк уьшин, халк – газета уьшин деген шакырув астында куллык этемиз.

Яньы 2018-нши йылымыздынъ баслануву ман биз бу йылда газетамыз бан бирге болмага суьйген баьри ердеслеримизге юрек разылыгымызды билдиремиз. Ана тилиндеги баспа изданиесине йыл сайын да язылатаган уйкен организациялар ишинде ал деп Ногай районнынъ билимлендируьв управление-син, РОВД, «Ногайский район» МО администрациясын, «Ногайская ЦРБ» ГБУ ис коллективлерин

эм олардынъ етекшилерин, «Бозторгай» эгиншифермер хозяйствосын айырым кепте белгилеймиз. Сол ок заманда алыстагы Сыртта орынласкан Ханты-Манси автоном округынынъ Федоровка авылыннан Камал Чатырбаевти, Сургут каладан Али Кульчиковты, Астраханьнен Эльдар Идрисовты да аьруьв соьзимиз бен эскеремиз. Солар ман бирге биз ерли район яшавшыларымыз Гульшаар Шандаковады, Альфира Караевады, «Гранд» туькен иеси Анвар Абубекеровты йылы кепте атаймыз. Бу айтылган ердеслеримиз баьриси де ногай газетасына язылуьвда белсенли катнасканлар эм баскаларга ийги коьрим болганлар!

Солар ман бирге язылуьв шагында оьз миллет борышларын намыслы толтырган оьзге район эм республика организациялары эм учреждениелеринен де, авыл ясуьйкенлеринен, миллет баспа изданиесин суьйип окыйтаган эм ога язылатаган аьр бир аьдемге де разылык соьзимизди айтамыз. Савбо-лынъыз, аявлы йолдаслар!

«Шоьл тавысы» республикалык газета-сынынъ редакциясы.

18-нши МАРТ – РФ ПРЕЗИДЕНТИН САЙЛАВЛАР КУЬНИ

Яшавшылар эсине

2018-нши йылдынъ 18-нши мартында Россия Федерация Президентин сайлавлар оьтеек. РФ Конституциясы ман келисте оькимет аккимбасы алты йыллык болжалга ортак аьлде ясыртын тавыс беруьв мен сайланады.

Сайлавшыдынъ сайлавларда тавыс беруьвде катнасуьвга бас ыхтыяр «Россия Федерация граждандларынынъ сайлав ыхтыярларынынъ эм референдумда сайлав ыхтыярларынынъ бас гарантиялары акында» Федераллык законы ман беркитилген. Россиядынъ

18 ясына еткен аьр гражданининъ сайлавларда катнаспага эп беретатан белсенли сайлав ыхтыяры болады. Онынъ ыхтыярларын (сайлавлар куьнинде сайлав участка келуьви) яшавга шыгарув бойынша аьрекет этетаган сайлав законодательствосы ман белгиленген баьри ислер тутылады.

Эгер гражданин бир маьнели себептен (авырув, сакатлык) сайлав участка келип болмаса, ол сайлавлар тамамланганша 6 саьаттен кеш калмай, участок тысында тавыс бермеге болады, сонынъ акында

сайлав комиссияга билдирип эм аьризе язып.

2017-нши йылда законодательствого бир неше маьнели туьзетуьвлер киритилген:

– «РФ граждандларынынъ сайлав ыхтыярларынынъ эм референдумда катнасуьвга ыхтыярынынъ бас гарантиялары акында» Федераллык законынынъ 64-нши статьясынынъ 16-ншы пункты ман эм «Россия Федерация Президентин сайлавлар акында» Федераллык законынынъ 27-нши статьясынынъ 4.1 пункты ман келисте тавыс беруьв куьнин-

де оьзининъ тувган еринде болмаса, онынъ язып берген аьризесине коьре ол сол ер бойынша сайлавшылар списогына киргистиледи, сонда ол паспортын (паспортты авыстырув болжалда – кесек заманлы шайытламады) коьрсетпеге керек:

а) оьзи яшайтаган ери бойынша яде тавыс беруьв куьнинде оьзи боляк ер бойынша территориаллык сайлав комиссияга – тавыс беруьв куьнге дейим 45 куьннен алдын тувыл эм бес куьннен кеш калдырмай (2018-нши йылдынъ 31-нши январь – 12-нши март куь-

нлеринде);

б) оьзи яшайтаган ери бойынша яде тавыс беруьв куьнинде оьзи боляк ер бойынша участок сайлав комиссияга тавыс беруьв куьнге дейим 20 куьннен алдын тувыл эм бес куьннен кеш калдырмай (2018-нши йылдынъ 25-нши февраль – 12-нши март куьнлеринде);

в) МФЦ-дан тавыс беруьв куьнге дейим 45 куьннен алдын тувыл эм бес куьннен кеш калдырмай;

г) ЕПГУ-дан («Единый портал государственных и муниципальных услуг (функций) электрон кебин-

де – тавыс беруьв куьнге дейим 45 куьннен алдын тувыл эм , тавыс беруьв куьнге дейим 5 куьн калып, Москва заманы ман 24 саьаттен кеш калдырмай (дуйсемби куьн).

Ногай районнынъ территориялык сайлав комиссиясы сайлавшыларды 2018-нши йылдынъ 18-нши март куьнинде Россия Федерация Президентин сайлавларда белсенлик пен катнаспага шакырады.

А. ГАНИЕВ,

Ногай районнынъ территориялык сайлав комиссиясынынъ председатели.

Тийисли токтас алынды

«Терроризмге карсы аьрекет этуьв акында» Федераллык законнынъ (06.03.2006 й., №35-ФЗ) 5.2 статьясы ман, «Ногайский район» МО администрация аькимбасынынъ распоряжениеси мен (30.01.2017 й., № 4-ро) етекшиленип, «Ногайский район» МО еринде 2017-2018-нши йылларда РФ-да, ДР-да терроризм идеологиясына карсы аьрекет этуьв Комплексли планы яшавга шыгарув бойынша Терроризмге карсы комиссиясынынъ шаралар планы беркитилген. Сога коьре шаралар яшавга шыгарылады эм айырым сырагыларга етисиледи, ама бар етиспелликлерди эсапка алув ман, белгиленген шаралар яшавга толысынша шыгарылмайтаганын белгилев керек. «Ногайский район» МО-нынъ ерли самоуправление органлары, солай ок олардынъ ведомстволары астындагы учреждениелер эм организациялар законодательство ман берилген борышларды толысынша яшавга шыгармайдылар.

Йогарыда айтылган ман, солай ок Комплексли план шараларын яшавга шыгарув бойынша озгарылатаган истинъ пайдалыгын арттырув мырадта «Ногайский район» МО администрация аькимбасынынъ тийисли карары кабыл этилип алынды. Сога коьре тоьмендеги борышлар толтырылмага керек.

1. «Ногайский район» МО-сында ATK секретарине (Ярлыкапов Б.А.) Комплексли план шараларын заманында эм сапатлы толтырылувына тергев салувды куьшейтуьв керек.

2. «Ногайский район» МО-сында юридический сораулар эм ATK аьрекетин канагатлав бойынша боьлиги (Уразасева

З.А.).

Планнынъ толтырылмаган аьр пункты бойынша белгиленген болжалларда МО-да ATK председатели яде секретари атына докладной кагыт бермеге керек.

3. Комплексли планы толтырувшылар шаралардынъ белгиленген тематикасы ман келисте яшавга шыгарылувын канагатламага тийислилер.

4. 1-нши категориялы специалист (Балкаев Р.Р.) «Ногайский район» МО-сында ATK сайтынынъ куллыгын тийислисинше уйгынламага керек.

5. «Ногайский район» МО-сынынъ авыл поселениелерине тоьмендеги маслагатлар берилген:

– адресли профилактикалык иске ямагат эм дин аьрекетчилерди, маданият эм саният аьрекетчилерин киритпеге;

– 2018-нши йылга СП МО-ларда терроризм идеологиясына карсы аьрекет этуьв программалар туьзбеге, олардынъ шараларын финанслауды эсапка алып.

6. «Ногайский район» МО-сынынъ адресли профилактикалык куллык юритуьв бойынша исши туьркимге (Сарсеев С.А.А.) план негизинде 2018-нши йылга исши туьркимининъ куллыгын уйгынламага;

7. Бу токтас законлы куьшине киреди «Ногайский район» МО администрациясынынъ правовой актлары законлы куьшине кируьдинъ токтастырылган йорыгы ман келисте.

Токтастынъ толтырылувына тергев салув «Ногайский район» МО администрация аькимбасынынъ ямагат кавыфсызлыгы бойынша орынбасары Б.Ярлыкаповка тапшырылган.

Аьскерлик кесписин сайлавда – коьмек

«Ногайский район» МО администрациясынынъ Билимлендирув боьлиги мен окувшыларды коршаланув тармагында эм оларды аьскерлик службасынынъ негизлери бойынша баслангыш билимлерге окутув бойынша айырым куллык юритиледи. 2017-2018-нши йылларда аьскерлик служба негизлери бойынша аьзирликти 278 аьдем оьтеек.

Уйкен маьне бериледи класстан тыскы куллыкка. Йыл сайын «Енъуьв», «Зарница» аьскерлик-спорт ойындар, аьскерлик-патриотлык айлык озгарылады. Соларда шатлыклы линейкалар, йигитлик дерислер, афган согысынынъ ветеранлары ман йолыгыслар, аьскерлик боьлигине экскурсиялар озгарыладылар.

Аьскерлик служба негизлерине уйретуьвди уьстинликли шешедилер А-Х.Ш.Джанибеков эм Кадрия атындагы, Куьн-батар авыл мектеблери. Эки йыл ызлы-ызыннан А-Х.Ш.Джанибеков атындагы мектебининъ яс аьскершилер командасы район эм зональный аьскерлик-патриотлык ойындарында биринши орынларды бийлейдилер.

Орта Билимлендирув учреждениелерде аьскерлик кеспиди сайлав бойынша окувшылар арасында куллык юритиледи. 2010-ншы йылдан алып туьрли аьскерлик эм правосаклав окув ошакларына 40-ка ювык выпускниклер туьскен.

Соны ман бирге Билимлендирув учреждениелердинъ материал-техникалык негизи осал экенин белгилев керек,

яракланган тирлер, туьбек ата-таган ерлер, карсылык тувдырувшы йолаклар йок.

Йогарыда айтылганнан шыга келип эм окувшыларды коршаланув тармагында баслапкысапатлыбилимлендирув мырадта, районнынъ Билимлендирув учреждениелерининъ окув-материаллык негизин ийгилендирув мырадта «Ногайский район» МО администрация аькимбасынынъ тийисли карары кабыл этилип алынды. Сога коьре, «Ногайский район» МО администрациясынынъ билимлендирув боьлиги тоьмендеги борышларды толтырмага керек:

– Билим учреждениелерининъ окув-методикалык негизин туьзуьв бойынша исти белсенлетпеге;

– окув ошакларында яшав-аьрекетлев кавыфсызлыгынынъ негизлери бойынша аьлиги сабаклы кабинетлерди яракландырмага;

– «Аьскерлик службасынынъ негизлери курсы бойынша «Яшав-аьрекетлев кавыфсызлыгынынъ негизлери» сабагына окувшыларды окутувын уйгынлавга дайымлык тергев салмага;

– окувшылардынъ аьскерлик-патриотлык тербиялав бойынша куллыкты ийгилендирмеге, баьри школаларда аьскерлик-патриотлык негизли кружоклар эм секциялар ашпага;

– орта школалар директорларына Тарумов эм Ногай районларынынъ аьскерлик комиссариатлары ман, «Яслык» яслар орталыгы ман биргелесте 2017-2018-нши окув йыл-

ларында районнынъ аьскерлик сырасына шакрылмаган ясларды аьскерлик службасына аьзирлик коьруьвининъ пайда аькелуьв дережесин арттырув уьшин аян аьллер туьзбеге;

– Тарумов эм Ногай районлары бойынша Аьскерлик комиссариат боьлигине аьскер сырасына шакрытылув ясларына келген гражданларды аьскерлик эсапка салувда демевлик этпеге.

Тарумов эм Ногай районлары бойынша Аьскерлик комиссариат боьлигине тоьмендеги аьлде маслагат берилди:

– Ногай районнынъ Билим учреждениелерининъ аьскерлик службасынынъ негизлери бойынша гражданларды аьзирлейтаган окутувшыларды кайтадан аьзирлевде эм олардынъ квалификациясын арттырув бойынша методикалык ярдам этпеге;

– Билим учреждениелерге гражданларды коршаланув тармагында баслапкы билимлерге окутув эм оларды аьскерлик службасы негизи бойынша аьзирлев уьшин керекли окув-материаллык негизин туьзуьвге, коьрсеткиш пособиелер эм окув алатларды алув уьшин практикалык коьмек этпеге;

– районнынъ Билимлендирув учреждениелер окувшылары арасында оларды аьскерлик кеспилерин байырлавга эм офицер кесписин сайлавга онълав мырадта куллык юритпеге.

Токтасты толтырувга тергев салув «Ногайский район» МО администрация аькимбасынынъ ямагат кавыфсызлыгы бойынша орынбасары Б.Ярлыкаповка тапшырылган.

БИРЕВ ДЕ МУТЫЛМАГАН

Халк йигитлигине сый этип

Янъыларда Ногай район орталыгы Терекли-Мектебте 1942-43-нши йылларда Сырт Кавказ уьшин юритилген согыслардынъ 75 йыллык сыйына багысланган автоювырувдынъ катнасуьшылары конакта болдылар.

Бу эстеликли шарады КПРФ Ставрополь край комитетининъ секретари Виктор Луговой басшылаган эди. Делегация сырасында, солай ок Ставрополь крайынынъ Думасынынъ Председателининъ орынбасары Владимир Зубов, Уллы Аталык согысынынъ ветеранлары Петр Белокопытов, Александр Пономаренко, Ставрополь каладынъ юноармеецлери келдилер.

Конаклар район паркындагы Уллы Аталык согысында ян берген ердеслеримиздинъ эстелигин барып коьрдилер. Эстелик янында Дагестан Республикасынынъ Халк Йыйынынынъ депутаты, КПРФ Ногай район комитетининъ 1-нши секретари Мурзадин Аvezов оларга эм йыйыл-

ганларга каратылган соьзин айтты. Ол буьгуьнлерде Сырт Кавказды немец-фашист баскыншыларыннан босатув ниет пен совет аьскершилери баслаган коьтерилиске 75 йыл толувын белгиледи. «Ставрополь крайы бола-болганлы бизим конъысымыз. Буьгуьн бизим ортак тарихимизге сый этип бизге келген конакларга разылык билдиремиз. Быйыл сондай данькы мереке мен бирге февраль айдынъ басында Сталинград туьбинде совет халкынынъ уйкен енъуьвине де 75 йыл толып туру. Бу эстеликли оьзгерислер дайым да халкымыздынъ эсинде тураык», – деди М.Аvezов.

Конаклар атыннан делегация басшысы Владимир Луго-

вой соьйледи. Ол автоювырувды уйгынлавга эм оьткеруьвге ярдам эткен Ставрополь край Думасына, солай ок баьри даге-

станшыларга да разылыгын билдирди. «Муннан 75 йыл артта 1943-нши йылдынъ 6-ншы январинде бизим тувган еримиз

– Сырт Кавказды фашистлерден босатув уьшин совет аьскерлерининъ коьтерилиси басланган. Кавказды душпаннан йигитлерше коршалавда эм босатувда сонынъ баьри халклары да ортакшылык эткен. Сол данькы эстеликли куьнлер эм баьтирлер эсимизден оьмирлерге таймаяк», – деди В.Луговой. Ол «село Терекли-Мектеб» СП МО аькимбасы Зейдулла Аджибайрамовка эстеликли вымпел тапшырды.

Автоювырувдынъ катнасуьшылары согыста ян берген авылдасларымыздынъ эстелигине шешкей байламларын салдылар. Сол куьн ок олар Кизлярда, Бабаюртта эм Хасавюртта да болдылар.

БИЗИМ ХАБАРШЫ.

Сувьретте: автоювырувдынъ катнасуьшылары Терекли-Мектебтеги эстелик янында.

ЭСТЕЛИК

Бир зат та мутылмаган

Уллы Аталык согыс йылларында ян бергенлердинъ эстелигин оьмир-летуьв бойынша Саваплык Фон-ды «Керченский проливининъ яга-лары» деген эки бирдей мемориал-лык комплекслерин салувы бойын-ша куллыкларын баслаган. Сондай мемориаллык комплекслери ресси-ядынъ енъуьвши халкынынъ уллы куьшин, Россия Федерациясынынъ савлайлыгын белгилеп коьрсетеди.

Эстеликке амаллар элимиздеги савлай юридический эм физический лицоларыннан йыйылаяк. Мемори-

аллык комплекслери халк пан йый-налган карьжларга салынаяклар.

Краснодар крайынынъ Муьлк катнасувлары бойынша департа-менти Таманъ районында мемо-риаллык комплекслерининъ тек биревининъ курылысына 1 гектар-дан артык ер майданын шыгарган. Аьлиги заманда Керчь каласынынъ районында экинши комплексининъ курылысына да ер каралады. 1941-нши йылдан алып 1945-нши йыл-га дейим элимизди РФ регионлары-нынъ яшавшылары коршалаганнан

себеп, мемориалларда элимиздинъ баьри регионларынынъ байраклары эм герблери, Россия Федерациясы-нынъ баьри субъектлерининъ ком-позициялары коьрсетилееклер.

Баска болып, онда Уллы Ата-лык согыс данъкынынъ музейи де туьзилеек. Сондай савлайроссия-лык кенълиги болган мемориал-лык комплекси СССР заманларын-нан алып курылмаган. Оьз ыхтыяры ман этилген саваплык карьжларына курылаяк эстеликлер шынты хал-ктыкы болаягына соьз йок.

АБЫРАЙЛЫ АЬДЕМЛЕР

Авылдасынъ ким – аданасынъ сол

Бу йылдынъ январь айы-нынъ 16-сында меним авыл-дасым, сыйлы авыл ясуьйке-ни Динмухамед Доингазиевич Саидовка 90 яс толды. Ол Шел-ков районынынъ Воскресенов-ский авылындагы ясуьйкенле-ри арасында сыйлы, абырайлы аьдемлерининъ бириси бола-ды. Ога авылда Дему-атай деп те айтадылар.

Динмухамед-атай 1941-нши 1945-нши Уллы Аталык согыс йылларында тыл катнасувшы-сы да болган. Ол 15 ясларын-да Грозный каласын корша-лавда танкларга карсы окоплар казувда оьз уьлисин косканлар-дынъ бириси болады. Согы-стан сонъ, Кенинсберг (аьлиги Калининград) каласында тенъ-из пехотасында кызмет этип, 3 йыл ярым Совет Аьскер сыра-сында эр борышын толтырган.

Тийисли тыншаовга кеткен-ше, авыл хозяйстволык предприя-тиелеринде веттехник болып аьре-кет эткен. Коьримли аьел басы уьш увулын эм эки кызын оьсти-рип, яшав йолына салды. Аьлиги

заманда онынъ 9 уныгы, 11 неме-реси куьезин арттырадылар. Оьз ян косагы Арувхан-абай ман ол 63 йыл наьсипли яшап келдилер. Ызгы йылларга дейим авылда моллалык юритип келди. Ковмуьв аьдетлерин озгарув бойынша халк

арасында уьйкен исин юри-тип келген.

Уллы Аталык согысынынъ катнасувшысы коьпйыллык оьрметли иси уьшин коьлле-ген оькиметлик савгалары-нынъ иеси де болады. Оьки-нишке, янъыларда суьйикли ян косагы яшавдан кешкен-нен сонъ, ол аз-маз авырыды. Алла буйыртса, ден савлыгы ийгиликке кайтар деп сене-мен.

Баска болып, ол эм онынъ аьели шешен согыс кампа-нияларын да тийислисинше оьттилер, бир ерге де коьшип кетпей, буьгуьнлерде Шешен Республикасында яшап келе-дилер. Сыйлы ветераны, ийги аьел басынынъ акында хаба-рымды тамамлай келип, оны ак юректен 90 йыллык мере-кеси мен кутлайман, ден савлык, узак оьмир йорайман.

АЙНЕДИН КАРАСАЕВ,
Воскресеновский авылынынъ
яшавшысы.

Суьвретте: *Динмухамед Саи-дов.*

Татым аьел – уьйкен куьез

Уьйкен аьел уьйкен кемеге усайды десек, керти болаяк. Ондай кемеде, оьзек те, яшавдынъ толкы-нынъда юргистпеге кыйын, а баска ягынан уьйкен аьел – коьп кува-ныш, куьез, шыдамлык.

Сондай аьелдинъ бириси Шел-ков районынынъ Воскресенов-ский авылында яшайды. Уьй-динъ иеси Арслан Сайду увулы Акбердиев, ол авыл басы да бола-ды. Сабыр, танъ аьдем. Сайду-дынъ халк арасында сый-абырайы да бар. Алдынгы заманларда Арс-лан Сайду увулы полиция сыра-сында коьп йыллар аьрекет эткен, коьримли иси, талабы уьшин Сый грамоталарга, медальерге тийис-ли болган. Косагы Сыйлыхан ман 1996-ншы йылда танысып, аьел туьзген. Сыйлыхан талаплы, сулы-плы хатын, сога шайыт авылдынъ ортасында ашылган супермаркет туькени, сол исти уьйининъ касын-да кишкей сатув ларегиннен бас-лаган эди. Ол оьзин шынты биз-несмен этип коьрсетип, халк ара-сында оьз абырайын да коьтерди. Баскалай да, ол –коьримли ана: бес балады тавып, асырав – ол тыныш

зат тувыл. Коьп балалы аьелдинъ бириси деп оларды оьктемсип айт-пага болады.

Сыйлыхан оьзи Дагестан Респу-бликасынынъ Ново-Дмитриевка авылыннан болады. Анасы оьзи ялгыз уьш балады оьстирип, оқы-тып, аяк уьстине тургызбага коьп куьш салган.

Сыйлыхан уьйин де, азбарын да, бес аьветин де, эрин де юреги-нинъ суьйими мен, янынынъ ала-вы ман, ярасык куьлкиси мен йылы саклайды. Оннан сонъ олардынъ уьйинде дайым конаклар, авылдас-лар, дастарханда берекет болады. Талаплы хатын аьелдинъ уьйкен кемесин, кертилей де, бажарымлы капитандай болып юритеди.

Бес аьвет – бес бакты яшавда: аьперим ата-анага, оларды оьсти-рип, тербиялап кенъ йолга салма-га. Уьш кеде, эки кыз. Уьйкенлери: Нариман полицияда ислеп басла-ды. Ол Саратовта Поволжский уни-верситетте заочно окаяды.

Айдемир Кисловодск каласын-да билим алады. Эгизлер: Заир эм Заира 5-нши класс окувшылары. Кенжепайы Ясминага бир яс сегиз

ай. Оьзек те, кишкей Ясмина олар-дынъ куьези, юрек байрамы.

Бу аьел бек тыпак яшайды, уьй-кенлери кишкейлерин карамага ярдамласадылар. Уьйдинъ ясуьйке-ни акында Сыйлыхан разы болып айтады. Кайынатасы бу дуныяда йок.

– Ол мага маслагат пан, акшалай да, туькенге товар аькелип те коьп коьмек эткен, – деп йылы эскере-ди кайынатасы акында Сыйлыхан. Кайынанасы Кизлярхан бир орам-да турады, кишкентайды карама-га ярдамласады. Тетей деген уны-кларга бек аьзиз, керек аьдем.

Уьйкен, татым аьелдинъ акын-да язбага да янга бек якын. Иншал-ла, ногайда сондай аьеллер коьп болсын! Макаламды оьзим язган мундай сыдыралар ман тамамлама-га суьемен.

Уьйкен аьел – уьйкен уьмит
Ашылар деп балалардынъ
ал танъы.

Уьйкен аьел – уьйкен оьрмет
Эл арада сый эм абырай
казаны.

ЯВГЕРЕТ ДИЛЬМАНБЕТОВА,
шаир.

МАЬСЕЛЕ

Келиссиз кылыклардынъ бириси

Ногай халкымызда бир аьруьв айтув бар: «Балалы уьй – базар, бала-сыз уьй – мезар». Алладынъ энъ ийги дегенлерининъ бириси – балалар. Оларга карап суьйинемиз, куьезле-немиз, бизим яшавымызга олар айы-рым бир саьвле бередилер. Тек мен буьгуьн айтаягым баска зат акында. Баьрисинде де тувыл, бир тойларда, яхшылыкларда балалар туьннинъ бир заманына дейим ата- аналары манбиппе-бирболыпюргениндурьс коьрмеймен. А сондай яхшылы-кларда не де болатаганын билемиз. Оннан баска болып, балалардынъ ортада, уьйкенлердинъ аяк астында, каравсыз юруьви де бек оькинишли. Уьйкенлердей болып, кишкей бала-лар да оьзлерин аьруьв, эдаплы тут-пага керек. Меним анълавымша, балалар ясуьйкенлер мен уьйде кал-мага кереклер, ол – бизим аьвел-гиден калган аьдетимиз. Онынъ

орынына, балаларына ыспайыдан-ыспайы, баадан-баа зат кийдирип, ортага йиберип, олар ман куьезле-нип олтырадылар. Сол яхшылы-кларда болатаган оьтирик туьтин-лердинъ, фейерверклердинъ яман ийисли, зарарлы болып коьрине-таганы уьшин ата-ана болып кый-налмайтаганы бек кайгылы. Сол затларды балалардынъ оьпкесине киргизтип, йоьткиртип, туншык-тырып та не Алламнынъ азабы? Макаламнынъ ызында бир доьрт-ликти язгым келеди:

Меним дуныям,
шоьлимнинъ аьдемлери,
Оьмирлерин исси исте озгарган.
Баа коьрген
ногайдынъ аьдетлерин,
Ошагынынъ алавын
берк саклаган.
Аьруьв аьдетлеримизди саклайык!
Ф. СИДАХМЕТОВА.

СОБЗ – ЯЗУВШЫГА

Эстеликли йыл болды

Оьтип кеткен йылымыз мен уьшин етимисли болды. Айтпага, сосы йыл савлай оьмирим бойын-ша мырад эткен асарларымды язып битирдим, коьшируьвшилер аьрекет-лери мен оларды орыс тилине коь-ширттим. Солардынъ бириси – хал-кымыздынъ белгили увулы, Данък орденлерининъ толы кавалери Алим-хан Асанов акында язылган «Алим-хан» деген дестаным. Оны талаплы орыс шаири Юрий Щербаков коь-ширген. Белгили ногай шаири Куруп-турсун Мамбетов дуныяда энъ аяв-лы, энъ ювык аьдемим – аявлы анам акында «Тоьлевхан» деген дестаным-ды орыс тилине коьширген.

Быйыл элимиздинъ бас каласы – Москвада, аьлемет болып кепле-нип, Россия шаирлерининъ балалар уьшин язган асарлары уьйкен тира-жы ман Антология кебинде баспа-ланып шыкты. Онынъ иштелигинде бес ногай авторлардынъ язганлары киргенлер.

Кенъ Ногай шоьлининъ орталы-гы – Терекли-Мектеб авылы акында тарихлик балладамды язып битир-генмен, эм аьли ол орыс тилине коь-шируьв абсеринде.

Яратувшылык яктан баска суьйи-нишлерим де бар. Айтпага, Москва каласында казах, ногай шаирлери-нинъ, Астраханъ каласында ногай шаирлерининъ йыйынтыклары, орыс тилине коьширилип, дуныя юзи-не эндирилдилер. Солардагы автор-лардынъ бириси – мен болганы

янды кувантады. А сентябрь айында мени Астраханъ каласына Язувшы-лар союзы эм ногайлар диаспорасы ногай шаирлерининъ йыйынтыгы-нынъ презентациясы ман байланыс-лы шарага конак эсабында шакырды-лар. Эстеликли болып калаяк эсимде сонда озгарган куьнлерим: эки куьн узагында миллет китапханасында эм область маданият уьйинде кала-дынъ эм областынъ язувшылары ман йолыгысларда, ямагат алдын-да шыгып соьйлеп, ана адабияты-нынъ бурынгысы эм аьлигиси акын-да хабарлав эттим, орыс эм ана тил-леринде язганларымды оқыдым, коь-плеген кызыклы аьдемлер мен таны-стым.

Кызыклы оьзгерислер эсабында калаяк меним эсимде Ногай район еринде озган йолыгыслар. Айтпага, апрель айында Ногай районынынъ алыс авыллары Эдиге, Ленин, Кумлы авылларында окувшылар, олардынъ окутувшылары эм ата-аналары ман йолыгыслар кызыклы оьттилер. Онда мен С.Капаев эм Д.Шихмурзаев пен ювык байланысларым эм катнас-лыгым акында хабарладым, сонъгы язган ятлавларымды, биринши болып оларга эситтирип, оқыдым. Аьне сон-дай ийги оьзгерислер армаганда да, Иншалла, болар деген сеним мен яшамага эм Янъы йылга кириспеге суьер эдим.

А. КУЛТАЕВ,

Дагестан Язувшылар союзы-нынъ секретари.

Йылдың энъ де ийги оқытувшысы

Оқытувшы – ол алдынгы заманларда энъ де сыйлы аьдемлердинъ, кеспилердинъ бириси эди. Оқытувшы дайым ийги уьлги де болатан эди. Ол аьдемнинъ бир осал нышаны да коьринмейтаган болган. Тек заманлар оьтедилер, аьдемлердинъ касиетлери де туьрленеди, соны ман бирге аьдемлердинъ катнаслары да баска болган. Сол катнаслар кайдай экенин аьр биримиз оьзимизше коьремиз.

Оқытувшы, ол кайдай болса да, буьгуьнлерде оқытатаган балаларга оьзининъ билгенин аямай бермеге шалысады.

– Балаларда бас деп, ясуьйкенди сыйлавды тербияламага шалысаман. Оьз исимде, бир ерде турмай, балаларды оқытув исим бойынша оьрленмеге эм оларды да алдыга аькетип, билимлерин куьннен-куьнге оьстирмеге куьшимди саламан, – дейди А-Х. Джанибеков атындагы мектебинъ оқытувшысы, яньыларда район кезегинде оьткерилген «Йыл оқытувшысы» шарасынынъ енъуьвшиси Иза-

белла Леоновна Оразбаева.

Изабелла Леоновна оқытувшылык ис аьрекетин районьмыздынъ энъ де уьйкен мектеблерининъ бириси – А-Х. Джанибеков атындагы мектебинде баслаган. Ол оьзи элимиздинъ бас каласы Москвадагы Халклар ара дослык университе-тининъ (РУДН) «Экология эм природопользование» факультетин оқып битирген. Сол ок университетте окуына толтыргыш этип, референт-переводчик курсларында да оқыган. Ол английс тилин бек аьруьв биледи. Оьтип баратаган йылдынъ караша айында районьмыз бойынша «Йыл оқытувшысы-2018» шарасы оьгтти. Сол шарада район мектеблериннен тогыз оқытувшы катнасты. Солардынъ ишинде энъ ийги болып, биринши орынга Изабелла Оразбаева тийисли болган эди, оннан сонъ ол Дагестан Республикасынынъ сырт зонасында озгарылган «Йыл оқытувшысы» шарасында катнасып, уьшинши савгалы орынга тийисли бол-

ган. Сонда оннан баска болып, республикамыздынъ сырт зонасынынъ он бир ийги оқытувшыларынынъ ишинде катнасты. Сонда да Изабелла, оьзининъ терен билимин коьрсетип, Хасавюрт каласында 2-нши номерли гимназиясында, 10-ншы классында английс тилинде дерисин берди. Энди алдыда – «Йыл оқытувшысы» шарасынынъ республикалык кезеги. Сонда да Изабелла Леоновна бизим районьмызды якляк. Элбетте, алдыда – тыныш болмаган сынав, соны да биз ога ийгилик пен оьтип, савгалы орынды алганын йораймыз.

Изабелла Оразбаева шоьл еринде тувьп-оьскенлерден тувьл. Ол – тав якларда тувган кызалак, шоьл ерин оьзининъ кылыгы ман, касиети мен оьзине бойсынтып келген келиншек. Аьелинде уьш балады да тийислисинше тербияламага талап этеди. Олар – онынъ куьези эм суьйиниши.

Г. САГИНДИКОВА.
Суьврете: И. Оразбаева.

КОНКУРС

Енъуьвшилер белгиленди

Озып кеткен йылдынъ ызгы куьнлеринде «Аьел окувлары» проектин яшавга шыгарув ниет пен Савлайроссиялык «Окьйтаган ана – окьйтаган эл» конкурсы савлай Россия бойынша озды. Кадрия атындагы мектебинде бу конкурс эки кезекли болып оьгтти. Конкурста 17 ана катнастылар, шарады мектеб китапхана куллыкшысы М. Межитова уйгынлаган.

Оьмир йолы – коьримли уьлги

Уллы Аталык согыс йьлларында совет тылында да аз куллыклар элимиз уьшин этилмеген. Буьгуьнлерде сога да уьйкен эс этиледи.

Оқытувшыларымыз алдын-да бизим борышымыз уьйкен. Олардынъ сыйлы кыйыны кайзаманда да бийикликте болган. Олардынъ акында шаирлер ятлавлар язадылар, окувшылар аркадан-аркага оларды эслеринде тутып келедилер.

Тек оқытувшы, баскалар ман тенълестиргенде, оьзининъ ис суьерлиги мен, аьдиллиги мен, алдыга ымтылысы ман баскаланып келеди. Мага сол сапатлар таныс, неге десе бу эсли анай 90 йылдан артык яшаса да, яшавдынъ сол маьнели сапатларын, бир де йойтпай келген. Онынъ яшавы кайдай кыйын болса да, ол оны намыслы суьрип келген. Ол оьзи юка ийинлеринде ашлыктынъ азабын шеккенлердинъ, авыр куллыкты сезгенлердинъ бириси болган. 1970-нши йьлларда, ол оьзи тувган совхозында аьдиллик уьшин куьрескен оқытувшы да болган.

Канитат Муса кызы Байманбетова 1924-нши йьлдынъ 9-ншы сентябрь айында Ногай районьнынъ Бораншы авылында белгили йьрлавшы Муса Сарсенбиевтинъ аьелинде тувган.

Анасы Эртуаш акылбалык кыскажылы эди. Онынъ тигуьв оьнери кызына коьшти. Ата-сы Муса кызга домбырадынъ аьлемет сазларын суьйдирди. Йьрлавшы Мусасыз авылда бир той да оьтпеген. Онынъ авылда сый-абырайы уьйкен эди.

Ногай ярыкландырувшылар А-Х. Джанибеков, М. Курманалиев, З. Кайбалиев, халк шаири А. Ганиев Канитат Муса кызынынъ уьйинде йьйы конакта болатан эдилер. Ол бала шагыннан алып бурынгы ногай йьрларын, таварыхларын, эртегилерин суьйген,

коьп такпакларын, айтувларын билген. Бала шагыннан алып ол аьдил, тири, куллык-суьер болып оьскен.

Согыс басланганда, кыз етинши классты тамамлаган эди. Ол окоплар казувда да белсенли катнаскан.

– 1941-нши йьл куьзде бизди арбаларда Терек йьлгадынъ ягасына аькеттилер. Оннан сонъ биз «Комсомольск» деген паромында йьлгады оьттик, бизди Гудерместе йолкытылар. «Трасса» – ол танкларга карсы терен окоплар. Биз оларды казып басладьк. Кайбир заманларда ер тастай каты болатан эди. Аяларымыз казырдан ашалап, кешелерде авырыттаган эди. Онда биз 1942-нши йьлдынъ февраль айынынъ сонъына дейим куллык эттик.

– Мени мен бирге Юсуп Кошекбаев, Язманбет Шекиров эм сондай баскалар бар эдилер, – деп Канитат Муса кызыннан эситкенмен.

1942-нши йьлдынъ март айында Канитат Муса кызын баслангыш классларынынъ оқытувшысы болып куллык этпеге Шуьмлелик авылына йибередилер. Сол 1942-нши йьл согыстан яраланып Хан-Юсуп Байманбетов кайтады. Эки яслар арасында суьйим сезими тувьп, аьел курадылар. Яс оқытувшы эрге барганнан сонъ, оьз ис аьрекетин Куьнбаттар авылынынъ баслангыш мектебинде бардырады. Коьп кетпей, эски мектеб омырап, бузылады. Оқытувшыдынъ коьнъили тоьмен болмай, ол Отарбаевлердинъ уьйинде балаларды оқытып баслайды.

– Отыннынъ йоклыгыннан коллар тонъса да, билимге ымтылыс куьшли эди. Китаплер, тептерлер етиспейтаган эди. Сонынъ уьшин район орталыгы Терекли-Мектебке арба ман яде яав барып, оннан эски китаплер, газеталар, бор

Жюри сырасында Ногай патшалык театрынынъ директоры Б. Джумакаев, Кадрия атындагы мектеб директоры А. Акимова, оқытувшылары З. Оракова, Э. Абубекерова, балалар китапхана методисти М. Янгишиева аьр бир катнасувшыга тийисли баа бердилер.

Баслапкы классларда баргылы орынларды Г. Кокоева (I орын), С. Байгараева (II орын),

Н. Толубаева (III орын) алдылар. Уьйкен классларда биринши орынды А. Мавлимбердиева, экинши орынды К. Борамбаева алдылар, уьшинши орынга Е. Хасбулатова тийисли болды. Катнасувшылар А. Пушкиннинъ, М. Лермонтовтынъ, Р. Гамзатовтынъ, С. Есениннинъ ятлавларын яттан оқыдылар. Баьриси де бек ийги этип оқы-

КЕНЪЕС

Аьеллерди коьтергишлев ниетте

РФ Президенти В.В.Путин балалар тувувун коьтергишлев ниетте саьбийлердинь кызыксынувында Миллет стратегия аьрекетин яшавга шыгарув бойынша Координационный советининь кенъесинде 2018-нши йылдын январь айыннан алып Россия аьеллерин коьтергишлевининь сыдыра янъы амалларын

яшавга шыгарып басламага маслагат этти.

Соны ман байланыста биринши бала тувувы ман байланыста ай сайын тоьленек акша каралады, эгер бала 2018-нши йылдын январь айында тувса, соны ман Россия Федерациядын гражданини эм аьелининь келими «прожиточный минимумнан»

1,5 кереге артпайтаган болса. Белгиленген акшадын тоьленуьви федераллык бюджетининь амалларыннан 2018-нши йылдын январь айында басланаяк.

Биринши бала тувувы яде сакламага алувы ман байланыста аьр ай сайын тоьленек акшадын оьлшеми РФ субъектинде «О прожиточ-

ном минимуме» статьясы 4 ФЗ №134-ФЗ(24.10.1997й.) келисли каралады.

Пособиелерди алуьвды йорыклав уьшин тувган балалардын ата-аналарына Яшавшыларды социаллык яктан коршалав органларына барув керек.

З.АБЛЕЗОВА,
специалист-эксперт.

ПАЙДАЛЫ АПК

Авыл хозьйстводы оьрлендируьвге – 3,5 миллиард маьнет

Дагестан Республикасында «Пайдалы агропромышленный комплекс» деп аталган приоритетли проектти яшавга шыгарув аьрекетин Дагестан АПК-ининь айлак та оьктир маьселелерин шешуьв уьшин куьшлерди эм

ресурсларды ййыыстырмага амал береди.

Республика ериндеги бар болган авыл хозьйство техникасынынь хыйлысы тозган демеге керек. Соны кайтадан яньыртуьв эм толыстыруьв тарык бола-

ды. Сол ок заманда Дагестан етекшилер республика аграрийлерди алдында авыл хозьйство тармагын план бойынша оьстируьв борышын салуьвун эске алып, республика парламенти оьткен йылдын ызында 2018-нши йылга республика бюджетин кабыл этеьтп, сонынь ишинде агропромышленность комплексин колтыклав уьшин де карыжлар белгилеген.

Айтпага, авыл хозьйство техникасынынь лизингине 100 миллион маьнет, тагы да 100 миллион маьнет – алкоголь продукциясын шыгарувшы предприятиелерине асыллава берилген юзим уьшин шыктажларды тоьлевге, 50 миллион маьнет – консерва шыгарувшы промышленностин оьрленди-

руьвге шыгарылады. Оннан баскалай болып, дагестан авыл хозьйство товарларын болдыруьвшыларды колтыклавга федераллык бюджетиннен республика 3,5 миллиард маьнет акша карыжын алаяк. Теньлестируьв уьшин: 2015-нши йылда Дагестан агропромышленность комплексине федераллык бюджетиннен 2,7 миллиард маьнет, 2014-нши йылда оннан да аз – 1,9 миллиард маьнет акша карыжы йиберилген эди.

Соны ман республика авыл хозьйство тармагын коьтергишлевге каратылган косымша шаралар соны оьрлендируьвге демевлигин этер деп сенмеге туьседи. Экиншилей, бюджет карыжларынынь танькылыгына да карамастан, республика АПК-ине шыгарылатаган акша оьлшеми артып баруьвы суьйинтпей болмайды.

ПРИОРИТЕТЛИ ПРОЕКТИ

Илгериге белсенли абыт

Уьстимиздеги 2018-нши йылда Дагестаннын уьш уьйкен эт комбинатлары, айтпага: «Агросоюз», ООО «Кизляр Урицкий мясокомбинат» эм Махачкаладагы эт комбинаты Иран Республикасына 7 мынъ тонна кой эт экспортка айырмага ниетленедилер. Белгиленген комбинатлар ман сосы куллыктан тура келисуьвлерге кол басылган.

Озган 2017-нши йыл бу уьш эт комбинаты ман Иран Республикасына 228 тонна кой эт йиберилгенин ДР авыл хозьйство эм савда министрининь куллыгын юритуьвши Керимхан Абасов белгиледи.

Регионнынь Авылхозьйство министерствосынынь билдируьви мен «Кизляр Урицкий мясокомбинат» эки кереге эт экспортын арттыраяк. Соны ман байланыста республикамызга баска регионлардан, солай ок Став-

рополь крайыннан эм Калмыкиядан эт аькелинеек. «Дагестан Республикасында мал продукциясын кайтадан ясап шыгарув бойынша агропромышленный комплексин куруьв» республикалык проекттин яшавга шыгарув бойынша предприятиеде халал цех ашылган, онынь ашылуьвы республикамыздын муфтияты ман кабыл этилинген.

Дагестанда 5 миллион кой бар деп белгиленеди. Республикамыздынь предприятиелери Иранга эт йиберуьв куллыкларын баслаганлар. Озган 2017-нши йыл Ногай районндагы «Бозторгай» эгинши-фермер предприятиеси Ирандагы йолдаслар ман эт йиберуьвден тура келисуьвге кол баскан. Бас деп бир айда 100-150 тонна йиберилеек, сонъ экспортка йиберилген эттинь оьлшеми оьспеге тийисли.

Балыкларды аман сакладылар

Озгарылган куллыклар аркасында оьткен йыл 60 миллионнан артык туьрли балыклар оьлимнен аман сакландылар, деп билдирдилер ДР Табиат амаллар эм экология министерствосынынь пресс-службасында.

Министерство мине экинши йыл ФГБУ «Минмелиоводхоз РД» коьме-

ги мен табиат капкынына туьскен балыкларды аман саклав бойынша уьйкен оьлшемли куллыклар озгарадылар.

Солай ок Грязевой, Ак-гель, Аджи, Малое эм Большое Турали деген коьллерди экологиялык яктан тазалав куллыклар озгарылган.

2018-нши йыл – Россияда волонтерлар йылы

Бир неше йыл узагына Россияда аьр бир йыл кайдай болса да бир темага, оьзгериске багысланады. Йыл багысланаяк темады сайлавга уьйкен эс этиледи. Солай ок сосы тема элимиздеги социаллык эм ямагат яшавга демевлик этеди. Озган 2017-нши йыл элимизде Экология йылы эди, эм сосы йыл экологиялык маьселе мен байланыста туьрли шаралар озгарылды, парктар ашылды эм баска куллыклар этилинди. Яньы 2018-нши йыл элимизде «волонтер эм доброволец» йылы деп РФ Президенти В.В.Путин «Форум добровольцев» деп аталган Савлайроссиялык ййында билдирди.

– Ол сизинь йылынъыз болаяк, элимиздинь баьри гражданынынь йылы, кимнинь ойы, куьш-куваты, танълыгы Россиядынъ энъ де маьнели куьши болады», – деди оьз соьзинде Владимир Путин. Ол орыс адабиятынынь классиги Антон Чеховтынъ «Россияда ийги аьдемлер бек коьп» деген соьзлерин айтты. Элимиздинь басшысы касындагысына савдунья ман коьмек этпеге аьзирлик халкымыздынъ касиетинде, маданият-ында дайым да болганына шекленмейди. Соны ман патшалыгымыз элимиздинь яшавында волонтерлар маьнели орынды тутатаганын белгилейди. Волонтерлар ак юректен аьдемлерге коьмек этедилер, оьзлерининь ийги ислери уьшин ярдамы тийгеннен бир зат та куьтпейдилер, белки, тек йылы карастан эм соьзлерден оьзге.

Н. КОЖАЕВА.

аькелетаган эдик. Ама сол затларды ййы кап пан ийинимизде де тасыганмыз, – дейтаган эди кыскааяклы.

Кешеде олар авылдын уьйкен яшавшыларын оқытатаган эдилер. Уьйде кыскааякылар бир такыйка да иссиз олтырмаганлар. Аьскершилерге шораплар, колгаплар сокканлар, бетявлыклар тиккенлер. Солардын баьрисин де фронтка йибергенлер.

Канитат Муса кызы районнынь биринши пионери болган. Яшавындагы сол оьзгеристи ол коьп йыллар узагына дейим де эсинде саклаган. Ол клуб, склад етекшиси, авыл исполком советининь секретари болып аьрекет эткен. Кайсы ерде куллык этсе де, ол оьзин яваплы, ымтылыслы аьрекетши этип коьрсеткен. Ялган соьйлевди, эки юзликти суьймеген. Ол дайым тоьгеректегилерге коьрим болган, онынь маслагатын тынълаганлар.

1958-нши йыл, оны сыйлы аьрекетши деп, партия сырасына аладылар. 1964-нши йыл, оны партия школасына окумага йибередилер. Оннан сонъ, ол ферма етекшиси, авыл исполкомынынь председатели, МТОР бригадири болады. Онынь дайым халкы уьшин яны авырып келген. Авыл яшавшылары йолдын йоклыгы уьшин кыйналуьына коьнъили тоьмен болган. Акылбалык кыскааяклы сол йыллары акында булай деп эскере эди: «1967-нши йыл СССР Оьр Советининь депутатына, маршал И.Коневке район орталыгына етпеге коьлигимиз йок экени акында» хат яздым. Халк кыйналатаганын, Терекли-Мектеб авылына, айтпага, поликлиникага, керекли шайытламалар аьзирлемеге деп, кайдай кыйынлык пан етпеге туьсетаганын да яздым. Бир айдан хатыма явап алдым.

Сизинь маьселенъиз шешилди», – деп язылган эди хатта. Сол йыл ок та Кизляр-Куьнбатар деген рейсы ашылды. Оннан сонъ ол ДАССР Министрлер Советине коьлик кереги акында, тилек салып хат язады.

1972-нши йыл республика «Запорожец» автокоьлигин савкатлайды. Коьлик айдашы штаты болмаганнан себеп, кыскааяклы автокоьликти оьзи айдаган. Сол йылларда коьплеген тилеклер, тийисли ерлерге барув оьз емисин берди, Куьнбатар авылына эс каратып басладылар. Йолдын аьли ийгиленди, орамларда шырактар яндылар, аьдемлер телефон не зат экенин билдилер.

«Село Кунбатар» СП МО, «село Кунбатар» СП МО согыс эм ис ветеранлар совети.

дылар ятлавларды, мастер-класс ЦБС директоры, ДР ат казанган маданият куллыкшысы С.Абубекерова коьрсетти, ийги деп Т.Абдулмажаровадынъ эм В.Хаджимуратовадынъ окуьвы белгиленди. Солай ок баслапкы класс окуьшылары ата-аналары ман бирге оьзлерининь излев проектлерин коршаладылар. Олар – Мадина Шугаипова, Динара Валиева, Милана Абдулмусаурова.

Шара бек кызыклы болып оьтти. Ата-аналар уйгынлавшыларга разылык билдирдилер эм мундай шаралар тез-тез озгарув деген ойын айттылар.

БИЗИМ ХАБАРШЫ.

Суьвретте: конкурс катнасуьвишысы.

ЕРЛИ САМОУПРАВЛЕНИЕ

РЕШЕНИЕ

27-ой СЕССИИ СОБРАНИЯ ДЕПУТАТОВ СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ ПЯТОГО СОЗЫВА

МО СП «СЕЛО ТЕРЕКЛИ-МЕКТЕБ» НОГАЙСКОГО РАЙОНА РД

26.12.2017г. № 78

Об утверждении бюджета МО СП «село Терекли-Мектеб» на 2018 год

ДОХОДЫ МО СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ

«СЕЛО ТЕРЕКЛИ-МЕКТЕБ» НОГАЙСКОГО РАЙОНА

РЕСПУБЛИКИ ДАГЕСТАН НА 2018 г.

	НАИМЕНОВАНИЕ	СУММА
1	Налог на доходы физических лиц с доходов, источником которых является налоговый агент	1500000,0
2	Единый сельскохозяйственный налог (перерасчеты, недоимка и задолженность по соответствующему платежу, в том числе по отмененному)	200000,0
3	Налог на имущество физических лиц, взимаемый по ставкам, применяемым к объектам налогообложения, расположенным в границах сельских поселений (перерасчеты, недоимка и задолженность по соответствующему платежу, в том числе по отмененному)	580000,0
4	Земельный налог с организаций, с физических лиц, обладающих земельным участком, расположенным в границах сельских поселений (перерасчеты, недоимка и задолженность по соответствующему платежу, в том числе по отмененному)	950000,0
5	Доходы, получаемые в виде арендной платы,	200000,0
6	Доходы от продажи земельных участков, находящихся в собственности сельских поселений (за исключением земельных участков муниципальных бюджетных и автономных учреждений)	1000000,0
	ИТОГО СОБСТВЕННЫХ ДОХОДОВ	4430000
1	Дотации бюджетам сельских поселений на выравнивание бюджетной обеспеченности	2950000,0
2	Субсидии бюджетам сельских поселений	170500,0
3	Прочие безвозмездные поступления от других бюджетов бюджетной системы	258000,0
4	Межбюджетные трансферты, передаваемые бюджетам сельских поселений из бюджетов муниципальных районов на осущ. части полномочий по решению вопросов местного значения в соответствии с заключенными соглашениями	2513808,0
	ВСЕГО ДОХОДОВ	10322308

Руководствуясь Федеральным законом от 06.10.2003 года №131 – ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации», Уставом МО СП «село Терекли-Мектеб»

Собрание депутатов р е ш а е т

1. Утвердить бюджет МО СП «село Терекли-Мектеб» на 2018 год.
2. Утвердить основные характеристики бюджета МО СП «село Терекли-Мектеб» на 2018 год по доходам в сумме **10322308 тыс.** руб. и по расходам в **сумме 10322308** руб.
3. Установить, что доход в бюджет села Терекли-Мектеб 2018 года формируется за счет доходов от уплаты местных налогов и сборов по нормативам, установленным законодательными актами РФ, РД и настоящим Решением.
- В 2018 году зачисление налогов и других обязательных платежей в бюджет муниципального образования осуществляется по следующим нормативам:
- налог на доходы физических лиц – 1500 000 тыс. руб.

- единый сельхозналог – 200 000 тыс. руб.

- налог на имущество с физических лиц – 580 000 тыс. руб.

- земельный налог – 950 000 тыс. руб.
- арендная плата – 200 000 тыс.руб.
- Доходы от продажи земельных участков, находящихся в собственности сельских поселений(за исключением земельных участков муниципальных бюджетных и автономных учреждений) - 1000 000 тыс.руб.
- дотации – 2950 000 тыс. руб.
- субсидии - 170500 тыс.руб.
- Прочие безвозмездные поступления от других бюджетов бюджетной системы - 258 000 тыс.руб.
- дорожный фонд - 2513808 тыс.руб.
4. Учсть в местном бюджете на 2018 год поступление доходов по основным источникам в объеме согласно приложения.
5. Утвердить распределение расходов местного бюджета на 2018 год по разделам, подразделам, целевым статьям расходов, согласно приложения.
6. Установить, что заключение и оплата органами местного самоуправления муниципального образования договоров, исполнение которых осуществляется за счет средств местного бюджета, производится в пределах утвержденных им лимитов бюджетных обязательств в соответствии с ведомственной, функциональной и экономической классификациями расходов местного бюджета и с учетом принятых и неисполненных обязательств.
- Обязательства, вытекающие из договоров, исполнение которых осуществляется за счет средств местного бюджета, органами местного самоуправления муниципального образования сверх утвержденных им лимитов бюджетных обязательств, не подлежат оплате за счет местного бюджета на 2018 год.
- Учет обязательств, подлежащих исполнению за счет местного бюджета органами местного самоуправления муниципального образования, финансируемыми из местного бюджета на основе смет доходов и расходов, обеспечивается через орган, осуществляющий кассовое обслуживание исполнение местного бюджета.
7. Установить, что исполнение местного бюджета по казначейской системе осуществляется финансовым органом администрации муниципального образования с использованием лицевых счетов бюджетных средств,

Председатель сессии Собрания депутатов

МО СП «село Терекли-Мектеб»

- открытых в органе, осуществляющих кассовое обслуживание местного бюджета и в соответствии с законодательством РФ и законодательством субъекта РФ.
- Установить, что кассовое обслуживание исполнение бюджета осуществляется органом, осуществляющим кассовое обслуживание исполнения местного бюджета на основании соглашений и на безвозмездной основе.
8. Средства, полученные в виде арендной платы за земельные участки, находящиеся в МО «село Терекли-Мектеб», а также средства от продажи за заключение договора аренды, указанных земельных (в том числе за земельные участки, предназначенных для целей жилищного строительства), поступают в бюджет МО «село Терекли-Мектеб».
9. Утвердить расходы бюджета МО «село Терекли-Мектеб» на 2018 год в сумме **10322308** тыс. руб.
10. Нормативные и иные правовые акты органов местного самоуправления муниципального образования, влекущие дополнительные расходы за счет средств местного бюджета на 2018 год, а также сокращающие его доходную базу реализуются и применяются только при наличии соответствующих источников дополнительных поступлений в местный бюджет или при сокращении расходов по конкретным статьям местного бюджета на год, а также после внесения соответствующих изменений в настоящее Решение.
- В случае, если реализация правового акта частично (не в полной мере) обеспечена источниками финансирования в местном бюджете такой, правовой акт реализуется и применяется в пределах средств, предусмотренных на эти цели в местном бюджете на 2018 год.
11. Направить проект Решения 27-ой сессии Собрания депутатов сельского поселения «О бюджете МО СП «село Терекли-Мектеб» в Контрольно-счетный орган муниципального образования «Ногайский район» для проведения экспертизы.
12. Комиссии по финансовому контролю вынести проект решения Собрания депутатов сельского поселения «О бюджете МО СП «село Терекли-Мектеб» на 2018 год » на публичные слушания.
13. Решение вступает с момента его принятия.

З.К.Аджибайрамов

РАСХОДЫ АДМИНИСТРАЦИИ МУНИЦИПАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ

«СЕЛО ТЕРЕКЛИ-МЕКТЕБ» НОГАЙСКОГО РАЙОНА РЕСПУБЛИКИ ДАГЕСТАН НА 2018 г.

	Наименование расходных показателей	Глава, разд. подрцел. ст.	001 0104 88300 20000	001 0113 99800 20670	001 0203 26101 60020	001 0113 99800 20670	001 0104 88300 20000	001 0503 99960 00300	001 0503 99960 00300	001 0111 99800 20670	001 1102 99951 20000	001 0409 15300 20760	ИТОГО
		вид расх эк. класс											
1	Заработная плата	121 211	1050000,0	300000,0	198156,0								1548156,0
2	Начисление на оплату труда	129 213	317000,0	100000,0	59844,0								476844,0
3	Услуги связи	244 221					80000,0						80000,0
4	Ком. услуги	244 223					50000,0	800000,0					850000,0
5	Услуги по сод. имущ.	244 225			1150000,0		45000,0		1860000,0				3055000,0
6	Прочие услуги	244 226					50000,0		95000,0				145000,0
7	Прочие расходы	851 290					200000,0						200000,0
8	Прочие расходы	852 290					100000,0						100000,0
9	Прочие расходы	244 290							300000,0		100000,0		400000,0
10	Увеличение ст. осн ср-в	244 310							285000,0				285000,0
11	Увеличение ст. мат. зап	244 340							518500,0				518500,0
12	Резервный фонд	870290									150000,0		150000,0
13	Дорожный фонд.	243225										2513808,0	2513808,0
	Итого		1367000,0	400000,0	258000,0	1150000,0	525000,0	800000,0	3058500,0	150000,0	100000,0	2513808,0	10322308,0

Сведения о численности муниципальных служащих администрации МО СП «сельсовет Ортатюбинский»

Ногайского района РД с указанием фактических затрат на их содержание за 4 квартал 2017 г.

№ п/п	Наименование должностей	к-во шт. ед.	денек. вознагр.	ежемес.ч. ден. вознагр	должност. оклад	оклад за кл. чин	ежемесячные дополнительные выплаты				районный коэффициент	итого за 1 месяц	итого за 4 квартал
							за выслуг	за особые усл.	премия за вып. особых	ежемес. яч. ден. поощре			
1.	Глава администрации - Отегенов З.М.	1	10620	10620							4248	25488	76464
2.	Секретарь главы МО Абубекерова С.Е.	1			2459	1007		3688		8852	3201	19207	57621
		2	10620	10620	2459	1007		3688		8852	7449	44695	134085

Глава администрации МО СП «сельсовет Ортатюбинский»

З.М.Отегенов.

Сведения о численности муниципальных

служащих по администрации

МО СП «село Эдиге» за IV-й квартал 2017 г.

	Наименование должностей	Кол-во единиц	Фактические затраты на их содержание за IV -й квартал
1	Глава поселения	1	67301
2	Секретарь (зам. главы)	2	54300
	Итого:		121671

Главы администрации

МО СП «село Эдиге»

Елгишиев Р.Р.

Билдируев

1991-нши йылда Карагас авыл орта мекте- би мен Майя Уллубиевна Джумандыковадынъ атына берилген Б 321025 номерли аттестат куьшиннен тайган деп эсапламак.

Ярасык меним Ногай шоьлим

СОЛТАХАН

О, Ногай шоьлим

Боз ювсан кокыган куваныш кырым,
Кушагым кенъ яйып ыырлаган йырым.
Тогайынъа тоялмадым, суьйиминъе сыялмадым,
Сен мага дайымга сувымас суьйим,
Аьр кашан аьсирет, о, Ногай шоьлим!

Бавырдаc буйратлар оьнерге оьрнек,
Артезиан сувынъ тамам бир еннет.
Тогайынъа тоялмадым, сага тенълес табалмадым,
Халкыма хайырлы еримиз еннет.
Кудайым буйыртсын бизге берекет.

Эркелеп, заьр халкым яшаган Элим,
Оьмирлер шайкаган оьктемли ерим.
Тогайынъа тоялмадым, сенсиз сыйлы болалмадым,
Йылкылар, ак койлар багылган шоьлим,
Толкынлас масаклар алтынлас коьлим.

Боз ювсан ийисинъ кайтарга ырым.
Киндигим коьмилген саьарли сырым.
Тогайынъа тоялмадым, йолларымды йоялмадым,
Оьрметли Эдиге калдырган коьрим –
Тилимди саклаган сайлавлы тоьрим.

Яныплы ян-дослар, яп-ярык яслар,
Сыхырлы сылувлар сапырган шайлар.
Тогайынъа тоялмадым, суьйиминъе сыялмадым.
Сен мага дайымга сувымас суьйим,
Аьр кашан аьсирет, о, Ногай шоьлим!

Аргымагымыз бар эди

Эсимнен эш кетпес куьлкили кувнак
Янаган яслык яркынлы заманлар.
Минмеге аьп-аьзир тетик – аргымак,
Коьнъилге канат ак айран ак танълар.

Тетиктинъ туткасын босына койган
«Аргымак» ойнаткан Солтанбек-агавым.
Куьрпейген шашилары кап-кара кылган,
Кушагын кенъ яйып эсимде йырлавы.

Яслык шак ясларга коьринмес куьнлик,
Кыздырган шилле талма-туьс шагында,
Куьмистен толкынлас кылганды коьрдик,
Бавырдаc буйраттынъ аргы ягында.

Эм болып эстелик эсимде калган
Коьзди каматкан шешеклер тогайда.
Эпкинли шоьл еллер есирге алган –
Коьнъиллер ушпак, кейпимиз – орайда.

Сызгыртсын тегершик шоьлимнинъ шанъын.
Керекшин муьйиз тетиктинъ туткасы.
Йырлайык, агавым, ногойдынъ анъын
Боз-ювсан даладынъ бийлеп ортасын.

Эм телли тегершик тарткысы кимик
Йылтынлас шабар аявлы коьп йыллар.
Ол затлар сонъында. А аьли – кызык.
Аспан астында кылганлы кенъ кырлар.

Йогарыда алтын куьн йосыгын йоймас.
Яйнаган, яйраган тогайлы энълде.
Тетиктинъ керегер тегеришги усас
Батаяк куьн Солтанбектинъ ийининде.

Поэзия – адабияттынъ айырым бир кеби болады.
Поэзия аркалы шаирлер оьз ойларын ак кагытка сала-
дылар. Аьр биримизге оьзлерининъ терен ойларын
еткермеге шалысадылар. Олар язганларын биз окыган-
лай ок, кайдай сезимлер мен язганларын анълаймыз.
Арада олар кайгылы эм мунълы, арада шат коьнъл
мен языладылар. Бар поэзия негизине уьйкен филосо-
фиялык ойлар салынып язылган. Аьли биз сизге оьзи-
миздинъ байыр шаирлеримиздинъ ятлавларын окыма-
га беремиз.

Ярамас

Алды кере елкесиннен туьйип.
Сонъында сыйпап, куьлип.
Алды кере досын сатып оькинмес,
Сонъында бир зат та болмаганлай
«Кешир мени» деген келиспес.
Алды кере коркып, балагын туьрип.
Кыйынлы шакта шекеден юрип,
Досына керекте коьзлерин юмып уялмас.
Сонъында бир зат та болмаганлай
«Кешир мени» деген ярамас.
Ах, дуьняя тегершик – токтавсыз кайтип айланады!
Ахыретте аьр аьдем Алладынъ алдында явап тутады.

Ялганлык пан дурыслык

Ялганлыктынъ тили мынъ – йылыскак.
Дурыслыктынъ тили бир – акыйкат.
Ялганлыктынъ йолы кенъ – айлана.
Дурыслыктынъ йолы бир – тар сокпак.
Ялганлыктынъ соьзлери коьп – йылысып
Мынъ кулаklarга кирерлер куйылып.
Дурыслык деген тамам наьзык сыбызык.
Юректен шыккан ян ойдынъ кышкырыгы.

Дурыс соьз юреклердинъ оьзегине етеди.
Инсан аьдемлердинъ ян-ойына синъеди.

Такта шайдан кайналды,
Сары майы калкыды,
Локумлар ман салынды,
Манълайымды терлеткен,
Курсагымды керлеткен,
Сары шайым ногой шай.
Ордамызда макталып,
Оьмирлерде сыналып,
Ас басы деп саналып,
Манълайымды терлеткен,
Курсагымды керлеткен,
Солтан асым ногой шай.

Ак сылувым сапырды,
Шынъ аякка куйылды,
Калемпери кокыды,
Манълайымды терлеткен,
Курсагымды керлеткен,
Ногай шайым исси шай.

Ногай шай

Ишкен сайын семиртип,
Тойган сайын кекиртип,
Куватымды куьшейтип,
Манълайымды терлеткен,
Курсагымды керлеткен,
Сары шайым ногой шай.

Савлай денди йибитсин,
Юрегимди йылытсын,
Коьнъилимди коьтерсин.
Конакларды кувантып,
Лапырдады коьбейтип,
Суьйгенлерди суьйинтип,
Сылувымды куьлдиртип,
Манълайымды терлетер,
Курсагымды керлетер,
Не аьруьв ди ногой шай!

ВЕНЕРА ЛУКМАНОВА

Шебер тилим

Шебер тилим – еннеттеги шешекей,
Шырылдагы шокрыактынъ сеслери.
Ийислери шоьлгигимнинъ еткендей,
Елкен минен келди сеним соьзлери.

Шебер тилим – шырылдавы куслардынъ,
Коьтерилип куьмпезимде айланды,
Аваслыгым шашыраган кумлардынъ
Араларын сабырланып сыйпады.

Шебер тилим – ярасыклы соьзлерим,
Сербет сесли соьйлевинъди суьемен,
Сени минен яйнагандай куьнлерим,
Сылув кыздай касымда мен коьремен.

Юрек сырлар – коьнълдинъ тамшылары
Оьр аспанга ымтылган сызыклары.
Коьзлердинъ аьжейип карасы ян-якка,
Рахатлык, рахимлик бир кесек заманга.

Мунъаяды коьзлеримнинъ туьплери,
Йолыгыс йок, коьрисуьв йок алдыда.
Не этейим, уьзип таслап болмайман,
Турасынъ сен ой ман юрек арада.

Яз да келди, берип исси тынысын:
Калай юмарт ол куьннинъ саьвлесине!

АНВАР-БЕК КУЛТАЕВ

Ногайыма

Ногай халкым, сен мага,
Бириниш алап соьзим.
Анам бесикте айткан –
Тынълап турган мен оьзим.

Ногай халкым, сен мага,
Эки шекли домбыра.
Коьп анъ шалган болып шат
Халкынъ суьйген Сыбыра!

Ногай халкым, сен мага,
Бириниш бир ятлавым.
Биревден онав болган,
Китаплерим язганым.

Ногай халкым, сен мага,
Терек баста емисим.
Аяк, колым тутпаган –
Алтыным эм куьмисим!

Ногай халкым, сен мага,
Саьбийдеги суьйимим.
Оьмирге йылув коскан –
Маштак камыс нар уьйим.

Ногай халкым, сен мага,
Бир ыспайы дуьняя.
Онда бирев болмасын –
Ат казанган «ырыя!»...

Ногай халкым, сен мага,
Намазлыгы атамнан.
Басым салып мен ога –
Муслим инсан болганман.

Ногай халкым, сен мага,
Ак Кураннынъ хадиси.
Коьзимнен яслар ага –
Алаллыктынъ белгиси!
Ногай халкым, сен мага,

Тав басында ап-ак кар.
Сенсиз яшап мен болман –
Омыраяк бийик яр.

Ногай халкым, сен мага,
Кенъ яйылган тогайым.
Куьн тийгенде быдырдап,
Емис пискен ошагым.

Ногай халкым, сен мага,
Соьз казналы сандыгым.
Шал-Кийгиз бен
шалт Гамзат,
Бир йыйылган тандырым.

Сен, ногойым, мен – оьзим.
Аь мен оьзим, бил, ногой.
Бу соьзимди айттырган –
Бийик коькте бар Кудай!

Сен – тастары анамнынъ,
Басыннан туьсирмеген.
Сага алап ул, кызынъ –
Болган бирге сени мен.

Сен мага бир орайым,
Эткен басым ярасык.
Бактынъ болса онъайлы –
Бек тилеймен, болма ськ.

Суьймегенлер, суьймесин.
Келмегенлер, келмесин.
Доьрт аяклап келермен,
Керек болсам сага мен!

Ногайым ман бу йырым,
Меним маь деп басланган.
Ногайым ман куьтылсын –
Дуьнаяга яраткан!
2017-ниш йыл.

МАРХАБА БЕКМУРЗАЕВА

Тувган уьйим

Балаларымыз яшар деп,
Бавга терек олтырткан,
Уьзип емис ашар деп.
Тереклери мунъайып,
Емислери курыган.
Турган уьйдинъ кевдеси,
Ялгызлыктан улыган.
Мен келермен уьйуме,
Терезелер ашарман.
Коьмекейим босатып,
Эркинме йыларман.
Кайгы толган яс яным,
Коьзясымнан янар ма?
Атам, анам деп йылап,
Юрек яра таяр ма?
Агып бара йылга сув,
Оьмирлерди аькетип.
Кайтпас ерге кеткенди,
Бир коьрмеге заьр этип.
2017-ниш й.

ЯВГЕРЕТ ДИЛЬМАНБЕТОВА

Ювсан эм боьригоьз

Балалар да кенъге шашып коьнъилин,
Исси язды саклайдылар туьсинде.

Азаяды таныслардынъ сырасы,
Коьп калмады баратаган уьйлерим,
Хаьтерсиз заман «коьпирлер» ягады –
Мунъаяды коьнъл йойып юрегим...

Коьп затларга ымтылмайды коьнъилим:
Эске туьссе озган кезуьв йылларым.
Коьп заманга болмапты ша менде эс,
Коьп адастым, болмаганга яшав – сес.

ИЛМИ КУЛЛЫГЫ АКЫНДА

Халкымыздың тарихын ызлап

«Кубань» деген тарих-географиялық терминине Краснодар крайының уйкен кесеги, Карашай-Шеркеш Республикасы, савлай Адыгея Республикасы, баска болып Ставрополь крайының куьн-батар кесеги эм Ростов областининь кубыласында уйкен болмаган районы киреди. Регион топонимикасында озьзын калдырган, ногой маданиятының кирувин коьрсеткен ерлер бу макала ушин айырым маьнелиги бар. Бу макалада калмыклардың токтавсыз шапкынлык этувлериннен сонъ (XVII-XVIII оьмирлерде) ногойлардың Кобан бетлерге келуьв шагы коьрсетиледи. Сол заманларда куьнтувар славяндардың топонимлери кепленип баслайдылар.

Картадагы кайсы регионга да туьрли халклары келуьви мен топонимлердинь, гидронимлердинь, оронимлердинь атлары туьрленип келгенлер. Кобаннынъ топографиялык картасы коьп оьмирлер бойы асыл эм коьшип келген халклардың белсенли байланысы болган ери болады. Сол кишкей болмаган ерде, айтпага, абаза, абхаз, адыгей, тюрк-монгол, шеркеш эм сондай баска коьплеген топонимлери бар.

XVIII-XIX оьмирлердеги Ставрополь эм Краснодар крайларының карталарында йылгалар, авыллардың эм баска географиялык атлары ногой атлары ман коьрсетилгенлер. Соьйтип, Ставрополь крайының 1891-нши йылдагы картасында Калаус, Кума, Егорлык деген йылгалардың ягасында орынласкан ногой авылларының аты коьрсетилген. Кума, Паше йылгалардың ягаларындагы авыллардың атларында найман, туркмен, мангыт, канглы, керейт, аргын, кырк, сейит, костагалы, каракыпшак, бесавыл,

серкели эм сондай баска ногой этнонимлери авыл атларында йолыгадылар. Айтпага, Туркмен, Арсланбекен, Кирейт, Арган, Канлы, Коландакозле, Жетнокта, Катаган, Карас; Егорлык йылгадың бойында Найман, Нижние Енкули йылга бойында Коштамгалы, Каракупчак; Калаус эм Карамык йылгаларының бойында Мангыт, Коштамгалы, Суюндик, Кирейт, Бирабас, Кенендикулы, Дюрмен, Барсуклы йылга бойында –Найман, Алтаяк, Серкеле, Барын деген авыллары орынласканлар. Кевсала Ставрополь крайының Ипатов районында орынласкан. Сол авыл ногойлар ман негизленген. Аьлиги заманда онда туьрли миллетли халклар яшайдылар. Адыгея акында айта келип, Куьн-батар Кавказдың миллетлер куьплерине орта оьмирлер шагында коьшпели тюрк халклары, айтпага, печенеглер, татар-монголлар, оннан сонъ, крым татарлары, туьрклер, ногойлар да демевлигин тийгисткенлер. Сол зат адыглер тиллеринде, солай болып, регион топонимикасында да коьрсетиледи. Адыгея ерлерининъ картасында XVIII-XIX оьмирлерде «логонаки» деген этнонимди белгилемеге болады. Онынъ касында Нагой кушх деген «ногойлардың тавы» орынласкан.

Нагойкушх яде Нагой-Кошка Адыгеядың Майкоп районында Тас тенъыз тоьменлигининъ куьнтувар бетинде орынласкан тав бийиклиги болады. Адыг тилинен ногойлар тавы деп тувра коьшириледи. 300 мынга ювык аьдемлериннен туьзилген ногой тукумлары, куьплери Кобан туьзликлеринде XVIII оьмирдинъ сонъына дейим, запорожлы казаклардың келуьвине дейим яша-

ганлар. Негой хекуж Адыгея Республикасында Алчас йылгадың туьзлигинде Понужекай авылдың кубыласында орынласкан. Адыг тилинен коьширилгенде, ол ногойлардың уйи деген маьнеди аьнлатады.

Наджиги Макопсе йылгадың йогарыннан 8 шақырым ерде орынласкан кишкей болмаган авылы болады. Онынъ орыс аты Горный болады. Наджи – ол аьлиги замандагы адыгей маданиятлык кеби эски – шапсуг (нижнечеркесского) тилинен кеткен. Наджиги авылдың 2 шақырым еринде косылатан Макопсе йылгасының солдагы колы эски Нагу деген атын юритеди. Ондай келисуьвлик оьзи-оьзиннен болмаган. Аьвелгиде бу ерлерде Нагуо деген иелик суьрген шапсуг тукумының аты топонимлерде коьрсетилген. Сол тукумның атында татар (ногой) асылы бар болмага да болады. Адыг тилинен нагой «ногой», «татар» деген маьнеди аьнлатады. Ногойлар юзйыллыктар ишинде Шесси эм Фишт деген тавларының арасындагы язлык отлактары ман пайдаланып келгенлер. Сол зат Нагой-Кушх, Лаго-Наки эм сондай баска келисли топонимлерде коьрсетилген.

Нагой-Чук деген Адыгея Республикадың Майкоп районының тав каясы болады. Ерли яшавшылар арасында кая эм онынъ тоьси Нэгъой шыгу, айтпага, нэгъой-ногой, шыгу-бийиклик деп адыг тилинен коьшириледи. XVIII оьмирде Кобан йылгасының онъ ягасында ногойлар кобан бойындагы отлактарды ййы кулланганлар.

(Ызы болаяк).

Айгуль АДЖИНЯЗОВА, Дагестаннынъ РАН илими орталыгының тарих, археология эм этнография институтының аспиранты.

Орта-Тоьбе авыл яшавшысы Кайтархан Кенжекаевага 20-ншы январьде 40 ясына толаягы ман

Узак оьмир сага буьгуьн
йораймыз,
Уьмитлеринъ аьр заманда
толсынлар.
Ийгиликте, яхшылыкта касынъда
Тувганларынъ, тенъ-досларынъ
болсынлар.
Яшав йыллар шешекейдей
буьрленсин.
Ийги соьзлер шоькраттай
аксынлар.
Аьелинъде болсын дайым
татымлык,
Яшавынъ да суклангандай
коьрк атсын

Кутлавшылар: бирге оькьган йолдаслары Омирбек, Рашид, Амади, Биарслан-аьеллери мен.

Сургут каласындагы кишкей ердесимиз

Амина Джанаевага

12-нши январьде 7 яска толганы ман

Акыллысынъ, аьруьвсинъ,
Ярасыксынъ, апалсынъ,
Окувынъда айтылган,
Билимге де ымтылган.
Тагы сага, аьруьв кыз,
Кайдай соьзлер айтайык?
Юрегинъе еткендей,
Уйкен наьсип йорайык.

Кутлавшылар: уйкен энеси Аминат эм энеси Эльмира Кожаевалар.

Уренгой каласының кишкей яшавшысы Султанхан Татаринцевти Тувган куьнин белгилеви мен

Суьйикли Султанханды
Хошлайык биз, хошлайык.
Алдыдагы йылларга
Балага наьсип йорайык.
Оьсип-етип увьлымыз
Иигит болганын коьрейик.
Ийриликлерин Султанханнынъ
Тойдай этип эслейик.

Кутлавшылар: Аджиевлердинъ аьели.

БИЗГЕ ЯЗАДЫЛАР

Окувшылар ман йылы йолыгыс

Дагестан Республикасының Расул Гамзатов атындагы китапханасының яслар орталыгы, Дагестаннынъ Язувшылар соьюзының правлениеси мен биргелесип, республика окувшылары эм студентлери арасында «Яшав йолы бойынша китап пен» деген шарасын озгарадылар.

Янъыларда сосы Дагестан язувшылар куьби Махачкаладың 13-нши номер-

ли гимназиясында болдылар эм 4-8-нши класслар окувшылары эм олардың оқытувшылары ман йолыгыстылар.

Шарады Расул Гамзатов атындагы китапханадың заведующийи Байрамкыз Джалилова юритти. Онынъ айтувы ман, китапханадың сосы яслар орталыгы сав йыл ишинде коьп туьрли кызыклы шаралар озгарады: республикамыздың атлары белгили согыс эм ис ветеранлары ман,

язувшылар эм шаирлер мен, йыравлар эм композиторлар ман, артистлер мен йолыгыслар. Олар ясларда озь Элине суьйим, патриотлык сезимлер тувдырмага себеплигин тийгистедилер, яшавда аьнлавларын оьстирмеге амаллар ашадылар.

Мине буьгуьнги йолыгыста конак эсабында – язувшыларымыз эм шаирлеримиз. Айтпага, ййылганлар алдында орыс шаири, коьшируьвши Марина

Ахмедова, авар шаири эм публицисти Максуд Зайнулабидов, ногой шаири, коьшируьвши эм публицисти Анвар-Бек Култаев орыс эм ана тиллеринде оьзлерининъ асарларыннан узиклер оқыдылар, ййылганлардың туьрли коьплеген соравларына явапладылар, китапханага савга эсабында янъы китаптер эм журналлар тапшырдылар.

3. ШУГАИПОВА.

«ШОБЛ ТАВЫСЫ»
(ГОЛОС СТЕПИ)

+6

ТОКТАСТЫРУВШЫ:
Дагестан Республикасының Баспа эм информация министрствосы.

Бас редактор
КОЖАЕВА Э.Ю.

Дагестан Республикасы бойынша Байланыс информациялык технологиялар эм коьлем коммуникациялар тармагында тергев салув бойынша Федераллык служба управленисинде регистрацияланган.

Регистрациялык номери ПИ №ТУ 05-00359 (12 декабрь 2016 й.)

Колязбаларга рецензия берилмейди. Олар кери ызына кайтарылмайдылар. Авторлар ой токтастары редакциядыкы ман келиспеске боладылар. Авторлар язылмалары ушин явапдылар. ДР-нынъ Баспа эм коьлемлик коммуникациялар бойынша комитети.

Баспалавга кол басылув заманы – 17 саватте. Баспалавга кол басылган – 16 саватте.

Адрес редакции и издателя:
368850, Республика Дагестан, Ногайский район,
с.Терекли-Мектеб, ул.К.Маркса, 49
Газета «Голос степи».
Электронный адрес: sholtavisi@mail.ru

Официальный сайт газеты (www.golos-stepi.ru)

Телефоны:
Общий отдел – 21-4-71
Индекс – 51365

Газета выходит 52 раза в году.
Тираж – 3000 экз.
Цена – 5 рублей.
Реклама и объявления публикуются по договорным ценам.

Газета отпечатана в типографии
ГАУ РД «ИД «Дагестан»
по адресу:
367018, ДР, г.Махачкала,
Проспект Петра 1, 61.